

Відзиви. Рецензії. Повідомлення

Берегова Олена Миколаївна
доктор мистецтвознавства, професор

РЕЦЕНЗІЯ

на монографію О. П. Опанасюка

"Інтенціональність у просторі культури: мистецтвознавчий, культурологічний та філософський аспекти" – Львів : Ліга-Прес, 2013. – 448 с.

Сучасна мистецтвознавча й культурологічна наука дедалі частіше спрямовує вектор досліджень на спроби макрозагальнення розвитку різноманітних культурно-художніх явищ, акцентує на розширенні ракурсу їх аналізу. Значною мірою це пояснюється безпрецедентним впливом на всі аспекти людського буття глобалізаційних процесів, а також науково-технічним та інформаційним розвитком. Водночас спостерігаємо й тенденції щодо осмислення науковою спільнотою історичного і метаісторичного становлення культури, відтак – особливостей буття культури й мистецтва сучасності та їх можливого майбутнього розвитку.

Монографія Олександра Опанасюка "Інтенціональність у просторі культури: мистецтвознавчий, культурологічний та філософський аспекти", яка вийшла у світ наприкінці 2013 року, передбачає саме таку перспективу дослідження культурно-художніх явищ ХХ – початку ХХІ століть. За основу аналізу береться категорія інтенціональності (від латин. *intentio* – устремління, увага, словесний нахил, намір). При цьому актуалізуються фактори об'єктності, процесуальності, структуральності, історичний та метаісторичний виміри, що дає можливість всебічно проаналізувати й дослідити буття інтенціональності у просторі культури, інтенціональне буття культури, визначити характерні особливості буття культурно-художніх явищ сучасності, зміст яких "пов'язується зі зміною динамічного важеля на екстенсивний, із формуванням у просторі культури інтенціональної рефлексії, яка моделює відповідні смисли і обумовлює відповідний стиль культурного буття (інтенціональний стиль)" [1, 2].

Структура монографії логічно вибудовує і виражає окреслену перспективу: Передмова, шість розділів – "Інтенціональність як універсальна категорія", "Інтенціональність, тетрактида і творчий процес", "Простір культури та інтенціональність", "Стильовий вимір європейської та української музичної культури кінця ХІХ – початку ХХІ століть", "Культурологічні передумови великого відновлення музики" – Післямова. Список літератури нараховує 625 позицій, зміст яких складають різноманітні джерела, пов'язані з філософією (давньою, езотеричною, сучасною), мистецтвознавством, культурологією, історією, психологією, психоаналізом, дослідженням феноменологічних можливостей людини тощо.

О. Опанасюк виходить з того, що будь-яке явище, що виникає у світі, в тому числі культура й культурно-художні явища, є об'єктними величинами з властивими їм складовими – процесуальністю і структуральністю буття (із кристалізацією періодів чи шаблів розвитку). Інтенціональність при цьому наділяє буття смисловим нахилом і виступає смисловою програмою їх розвитку. Визначаються закономірності інтенціонального буття явищ, процесуальний аспект яких аналізується на основі фундаментальної структури тетрактиди. Відтак: "Інтенціональність обумовлює процесуальне буття явища, проте" на початку розвитку "не передбачає зосередженості на ньому; останнє стає характерним на заключному етапі, коли інтенціональна обумовленість максимально ослаблена, а динамічний важіль становлення явища заміщений екстенсивним" [1, 118].

Відзначимо також, що дослідження буття інтенціональності, як і окреслена закономірність, ґрунтуються на основі сформованих історичною практикою смислах, співвіднесених з тим чи іншим числом, числовою комбінацією, числовою формулою та відповідними шаблями розвитку явищ (структурно-смисловий зміст тетрактиди позиціонується на основі езотеричної філософії, структури *YHVN*, чотириетапної структури становлення Дао Лао-Цзи, характеристики кватернера багатьма авторами, приналежними до різних культур, фіксації таких закономірностей у формуванні явищ людьми з розвинутими екстрасенсорними здібностями тощо), що дає можливість досліджувати інтенціональність як у контексті цілісності її буттєвої природи, так і в контексті динаміки становлення, виявляючи при цьому особливості та характерності такого буття.

Щодо Європейської культури, процесуальне буття якої "виявляє класичну структуру розвитку, значно розширюючи при цьому перший період", констатується наступне. Символічний (Середньовіччя,

Відродження, V-XVI ст.), класичний (Новий час, Просвітництво, XVII-XVIII ст.), романтичний (Культура XIX ст.) періоди підпорядковуються динамічному важелю, який і зумовлює активний розвиток образно-сміслових засад Європейської культури, в тому числі інтенціональної програми, співвіднесеної з принципом розповіді (Г.Гачев), тоді як четвертий (заклучний) – інтенціональний період (культура XX – ? ст.) вже повністю приналежний принципу екстенсії [1, 135]. Унаслідок таких змін у просторі культури формується характерний щабель буття, який визначається поняттям інтенціональної рефлексії культури. Остання дає можливість (людині) "не лише зосереджуватися на здійсненому культурному бутті, але й оперувати її сформованими явищами і смислами", що не було можливим на попередніх щаблях становлення культури та що виступає характерною основою культурно-художнього буття XX – початку XXI століть. При цьому інтенціональна рефлексія культури передбачає: а) зосередженість на "образно-смісловому типі, образному змісті культурних і художніх явищ минулих періодів становлення; б) моделювання на основі відомих художніх здобутків і за принципом компіляції подібних культурно-художніх явищ; в) надзвичайну увагу і скерування буття (культури) до споглядання, аналізу пройденого шляху з метою його підсумку та прогностики можливого наступного розвитку" [1, 161, 201].

Визначення інтенціональної рефлексії культури доповнюється визначенням семи базових принципів інтенціоналізму (екстенсії, інтро-ретро-спекції та компіляції, периферійності, феноменологізму, індетермінізму, абдукції, прогностики) та приналежними до них інтенціонально-конотативними смислами, які й виражають характерні особливості буття культурно-художніх явищ на заключному періоді становлення культури. На такій же основі визначаються характерні риси інтенціонального стилю, в такій же перспективі (на основі розробленого інтенціонального методу аналізу) досліджуються переважно камерно-інструментальні та камерно-вокальні твори Валентина Сильвестрова і Олександра Щетинського.

Отже, можна констатувати, що у монографії О. Опанасюка пропонується новий вектор дослідження сучасної культури і культурно-художніх явищ, основою чого виступають концепція інтенціоналізму та інтенціональний метод аналізу. Це дає змогу: а) узагальнити культурно-художнє розмаїття кінця XIX – початок XXI століть у контексті однієї універсальної позиції – інтенціоналізму (розділ 5: "Інтенціонально-стильовий вимір європейської та української музичної культури кінця XIX – початку XXI ст."); б) "перевести дослідження культурно-художніх явищ і буття сучасної культури на більш ширший і глибший рівні узагальнення"; в) пояснити закономірності та особливості сучасного розвитку культури, вибудувати ґрунт для можливої прогностичної оцінки майбутнього розвитку (музичного) мистецтва і культури загалом (розділ 6: "Культурологічні передумови великого відновлення музики"), що загалом поглиблює й онтологічний рівень"; г) "Закладається базис і для ґрунтового образно-сміслового та аксіологічного аналізу, визначенню об'єктивних закономірностей інтенціонального буття культурних і художніх явищ" [1, 403-404].

Окрім зазначеного, актуальність визначених позицій досить чітко окреслює запропонований Рисунок 3.1 [1, 200], зміст якого визначає збіг різного роду і темпоральної протяжності завершальних фаз культурних (історичний і метаісторичний зріз) та фізичних явищ, що однозначно вказує на доле-носність нашої епохи, на перехідний статус такого буття, як і на формування у просторі світової культури зовсім нової доби в її історичному та метаісторичному становленні.

На завершення короткого аналізу монографії О. Опанасюка необхідно торкнутися питання, яким чином розглядати її в контексті вже відомих теорій і концепцій аналізу сучасної культури та культурно-художніх явищ.

Безперечно, запропонована концепція інтенціоналізму (інтенціонального буття культури) є оригінальною, вирізняється різноплановим інформаційним полем викладеного матеріалу, осягнення чого потребує адекватного володіння розглянутою у монографії літературою, що зумовлює можливість різних, інколи навіть полярних оцінок її концептуальних засад.

Водночас зауважимо, що концепція інтенціоналізму не протиставляється іншим теоріям, а в особливий спосіб доповнює вже відомі ракурси сучасних візій сучасного культурно-художнього буття. Хоча автор критично ставиться до постмодерністичних констатацій, з цього приводу однозначно зазначає: "Інтенціонально-конотативні смисли ніяким чином не заперечують і не протиставляються термінології модернізму-постмодернізму. В культурному просторі сучасності вони можуть співіснувати, доповнюючи, конкретизуючи та об'єктивуючи їх зміст" [1, 234]. Так само варто сприймати запропоновану концепцію щодо будь-яких інших концепційних розробок.

Література

1. Опанасюк О. П. Інтенціональність у просторі культури: мистецтвознавчий, культурологічний та філософський аспекти / О. П. Опанасюк – Львів : Ліга-Прес, 2013. – 448 с.

References

1. Opanasiuk O. P. Intentsionalnist u prostori kultury: mystetstvoznavchyi, kulturolohichniy ta filosofskiyi aspekty / O. P. Opanasiuk – Lviv : Liha-Pres, 2013. – 448 s.